

Šlechtické sídlo - rezidence
(hrad, zámek)

Terminologie, typologie, dispozice

Salzburg a jeho rezidence

- Peter-Michael Hahn, Das Residenzschloss der frühen Neuzeit. Dynastisches Monument und Instrument fürstlicher Herrschaft, in: Werner Paravicini (ed.), *Das Gehäuse der Macht. Der Raum der Herrschaft im interkulturellen Vergleich. Antike, Mittelalter, Frühe Neuzeit* (Mitteilungen der Residenz-Kommission der Akademie der Wissenschaft zu Göttingen. Sonderheft 7), Kiel 2005.
- Peter-Michael Hahn, Fürstliche Wahrnehmung höfischer Zeichensysteme und zeremonieller Handlungen im Ancient Régime, in: Idem – Ulrich Schütte (ed.), *Zeichen und Raum. Ausstattung und höfischen Zeremoniell in de deutschen Schlössern der Frühen Neuzeit*, München – Berlin 2006, s. 9-38.
- Matthias Müller, *Das Schloß als Bild des Fürsten. Herrschaftliche Metaphorik in der Residenzarchitektur des Alten Reichs (1470–1618)*, Göttingen 2004
- Jean Guillaume (ed.) *Architecture, jardin, paysage. L´environnement du château et de la villa aux XVe et XVIe siècles*, Paris 1999.
- John Adamson (ed.), *The Princely Courts of Europe. Ritual, Politics and Culture Under the Ancien Régiem 1500–1700*, London 2000.

- Václav Bůžek (ed.), *Život na dvoře a v rezidenčních městech posledních Rožmberků* (Opera historica 3). České Budějovice 1993.
- Václav Bůžek– Pavel Král (edd.), *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku* (Opera historica 7). České Budějovice 1999.
- Václav Bůžek – Pavel Král (ed.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007.
- Jiří Kubeš, Vývoj obytné jednotky v sídlech vyšší šlechty z českých zemí (1550–1750), *Sborník* , 2008, s. 79–90.
- L. Bobková (ed.), *Život na šlechtickém sídle v XVI. – XVIII. století*. Ústí nad Labem 1992.

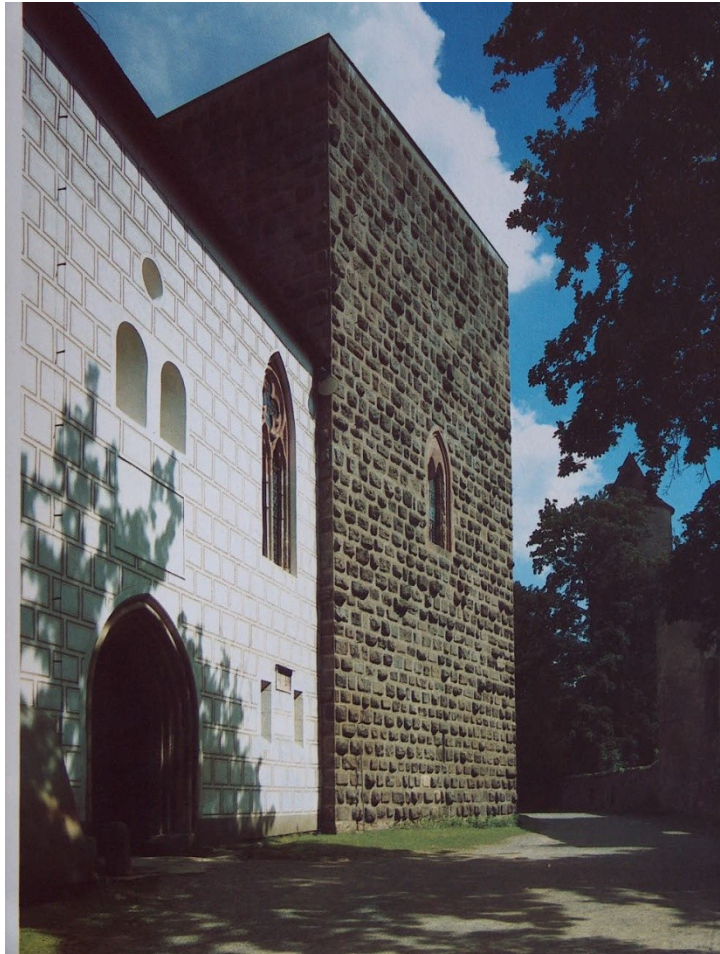
Rezidence – Hrad - Zámek

- Petr Maťa, Soumrak venkovských rezidencí. „Urbanizace“ české aristokracie mezi stavovstvím a absolutismem, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku* (Opera historica 7). České Budějovice 1999, s. 139–162.
- Idem, Svět české aristokracie (1500-1700), Praha, 2004.
- Striktní vnímání sídel jako „domova“ šlechtice nemusí být hlavním měřítkem (Petr Maťa):
„rezidence vymezuje účel, pro který byla zřízena, nikoliv její naplnění“

- Josef Macek, Hrad a zámek. Studie historicko-sémantická, *Český časopis historický* 90, 1992, č. 1, s. 1–16.
- Robert Šimůnek, Hrad jako symbol v myšlení české středověké šlechty, *Český časopis historický* 108, 2010, s. 185–219.

Hrad - Zámek - Rezidence

Pan Jetřich Žernovský z Žernové a na Skaličce
Pan Jiřik Rohojský z Rohozník a na Malhostovcích
Pan Jan Šmerhovský z Lidkovic a na Rouském
Pan Vilém Zoubek ze Zdětína a na Zdounkách a Habrovanech
Pan Jan Mošovský z Moravičina a na Životičích
Pan Arkleb z Vickova na Prusinovicích a Bystřici
Pan Melichar Gašinský z Gašině, na Olešné a manství kečerském
Pan Lukáš Dembinský z Dembině a na Střilném, hejtman na Kroměříži
Pan Jan Želecký z Počenic a na Všechovicích
Pan Jan Žalkovský z Žalkovic na Dobromilicích a Blanšti

Pisář manský obzvláště sedí

Pan Stanislav Rohojský z Rohozník a na Biskupicích, pisář téhož práva manského a Kašpar Neyber místopisář

Půhonové, rokové a obvinění k témuž právu mohou se dodávati hned po vzdání soudu až do šesti neděl, před nastávajícím soudem. Potom již žáden více poháněti nemůže, až zase po vzdání soudu. Půhony přijímací bývají od pisáře manského aneb místopisáře a potom po jistým poslu pohnaným odeslané. Rokové pokládány bývají od pana hofrychtěře a obeslání se dějí od samého J.K.M. pana biskupa. Posudkové k témuž soudu drží se tolikéž dvakrát v roce, jeden v pondělí po neděli smrtné a druhý v druhé pondělí po svatém Václavu. Při kterýchž nálezhům a výpovědím, které se při minulém soudu staly, jeden každý dosti činiti musí. A kdo toho neučiní taková pokuta ve všech věcech, jako při soudu markrabství moravského.

Příloha č. 8 – itineráře biskupa Pavlovského¹³⁸⁶

Pro rok 1579

Olomouc: 11.VI; **Kroměříž:** 14.VI.(chce jet dnes do Olomouce); **Olomouc:** 15.VI.; 16.VI.; 17.VI.; 18.VI.; 19.VI.; 20.VI.; 23.VI.; 25.VI.; 26.VI.; 27.VI.; 29.VI.; 1.VII.
Brno: 3.VII.; 4.VII.; 6.VII.; 8.VII.; 9.VII.(ještě několik dní pobude a pak jede do Olomouce); 11.VII.; 12.VII.; 13.VII.; **Újezd:** (kvůli žatčanskému rybníku) - 15.VII.; **Brno:** 16.VII.; 17.VII.; 21.VII.; **Mírov:** 4.IX.; 17. IX.; 4.XI.; **Brno:** 16.XI.; **Kroměříž:** 9. XII.; 29.XII.

pro rok 1580

Olomouc: 8.I. - 1; 10.I. - konsekrace; 3.II. - 1; 4.II. - 1; **Vyškov:** 18.II. - 1; **Kroměříž:** 24.II. - 1; 26.II. - 1; 29.II. - 1; **Kroměříž:** 24.III.; **Olomouc:** (24. psal, že 25., chce být) 25.III. (konsekrace na Dómě); 26.III.; 27.III.; 28.III.; 29. III.; 30.III.; 31.III.; 1.IV.; 2.IV.; 5.IV.; **Kroměříž:** 5.IV. (chtěl přijet; 6.IV. zve na Kroměříž Václava Sednického a Hynka z Vrbna kvůli zápisu na 1000 R.); 7.IV.; 8.IV.; 9.IV.; 11.IV.; 12.IV.; 13.IV.; 14.IV.; 15.IV.; 16.IV.; 17.IV.; 18.IV.; 19.IV.(dnešního dne..odsud z Kroměříže vyjíždíme); **Vyškov:** 19.IV.; **Modřice:** 20.IV.; **Kláster loucký:** 23.IV.; 24.IV.; **Znojmo:** (25.IV. - dnes večer ze Znojma sem); **Modřice:** 25.IV. (tu z některý den pobýti a počty chrlické a potom i vyškovské přijímatí), 26.

IV.; 27.IV.; 28.IV.; 30.IV.; **Vyškov:** 2.V.; 3.V.; **Kroměříž:** 4.V.; 5.V.; 7.V.; 8.V.; 9.V.; 10.V.; 11.V.; 12.V.; 13.V.; 14.V.; 15.V.; 18.V.; 19.V.; 20.V.; **Olomouc:** 20.V.; 23.V.; 24.V.; **Kroměříž:** 24.V.; 26.V.; 27.V.; 28.V.; 30.V.; 31.V.; 1.VI.; **Olomouc:** 1.VI.; 2.V. - slavnost Božího Těla; 3.VI.; 4.VI.; 6.VI.; 7.VI.; 8.VI.; 9.VI.; 10.VI.; 11.VI.; 13.VI.; **Kroměříž:** 14.VI.; 15.VI.; 16.VI.; 17.VI.; 18.VI.; 19.VI.; 20.VI.; 23.VI.; 24.VI.; 25.VI.; 26.VI.; 27.VI.; 28.VI.; 29.VI.; 30.VI.; 1.VII.; 2.VII.; 4.VII.; 5.VII.; 6.VII.; 7.VII.; 8.VII.; 9.VII.; 10.VII.; **Vyškov:** 13.VII.; **Praha, Malá Strana, v Menším městě Pražském:** 20.VII. (psal Václavu Berkovi, že na křtění jeho syna na Rychmburk nemůže dojet); 30.VII.; **Týnec:** 6.VIII.(píše Václavu Berkovi, že by k němu následující den přece jen zajel pokřtít syna a hned jet dále na Litomyšl); **Rychmburk:** 7.VIII.; **Litomyšl:** 7.VIII.; **Svitavy:** 9.VIII.; **Kroměříž:** 13.VIII.; 14.VIII. - jednání s podkomořím Moravským; 16.VIII.; 19.VIII.; 20.VIII.; **Olomouc:** 23.VIII.(včerejšího dne o 16 hodině na celém orloji, když jsem do Olomouce přijel); 26.VIII.; 27.VIII.(píše Přemkovi z Vickova, že chce aby se sešli 29.VIII. na Kelči a 30.VIII. aby vyrazili na obnovu hranic mezi Kelčí a Bystřicí, kde byly snad po vichřici poničeny hraniční stromy), 28.VIII.; 29.VIII.; **Kelč:** 30.VIII.; 31.VIII.; 1.IX.; 2.IX.; 3.IX.; 4.IX.; 5.IX.; **Hukvaldy:** 7.IX.; 8.IX.; 9.IX. - jednání s Novojičinskými; 10.IX.; 12.IX.; 13.IX.; 14.IX.(zve Floriána Pravětického, aby „*při shlídnutí nějakého hospodářství i jiných potřebných věcí budeš*“); 15.IX.; 17.IX.; 18.IX. - křest syna Hanuše Pavlovského; 20.IX.; 21.IX.; 23.IX.; 24.IX.; 25.IX.; 26.IX.; 27.IX.; 29.IX.(na příští neděli zve Jana z Vrbna a na Hlučíně ohledně vizitace Opavské fary, snad 2.X.)); 30.IX.; 1.X.; 2.X.; 3.X.; 4.X.; 5.X.; 6.X.; **Pawlowice:** 9.X.; **Hukvaldy:** 13.X.(očekává k obědu Karla ze Žerotína a na Starém Jičíně příští neděli 18.X., ten ale později psal, že je nemocen a zve biskup k návštěvě na Starém Jičíně, ten psal, že neví jistě, 23.XI. psal, že to nestihnul); 14.X. (příští neděli chce jet na Kelč a pak do Kroměříže); 15.X.; 16.X.; 17.X.; 18.X. (chce jet buď 25. nebo 26. X. na Kelč); 19.X. (příští pátek chce jet do Příbora kvůli sporným pozemkům se Zikmundem Sedlnickým); 21.X. (pondělí příští z Kelče na Kroměříž); **U nového mlýna, valchy a haltýře mezi Skotnicí, Příborem a statky Zikmunda Sedlnického,** mlýn je na škodu; 21.X. (včerejšího dne, na ta místa, a to očitě spatřili) **Příbor:** 22.X.; **Kelč:** 23.X.; **Kroměříž:** 24.X.; 26.X.; 27.X.; 28.X.; 30.X.; 31.X.; 1.XI.; 2.XI.; 3.XI.; 5.XI.; 6.XI.; 7.XI.; 8.XI.; 9.XI.(6. a 9. XI. - bude mít drahně přátel, chce z Mírova zvěřinu; na 6. XI. zve Kunatu Kurovského do Kroměříže na ukončení sporu, také Fridrich ze Žerotína a 9.XI. píše, že pře byla urovnána); **Vyškov** (cesta na soud do Brna, který byl přesunut); 10.XI.; **Brno:** 11.XI.; 12.XI.; 14.XI.; 16.XI. (15. nebo 16.XI. - má se dostavit do Brna Jiřik Kraus z Opavy a s Hynkem z Vrbna); 17.XI.; 18.XI.; (18.XI. - se mají dostavit zástupci z Žatčan, Újezdu, Šlapanic, Tuřan a Chrlíc kvůli opravám mostu u Modřic); 19.XI.; 20.XI.; 21.XI.; 23.XI.; 25.XI.; **Kroměříž:** 27.XI.; 29.XI.; 30.XI.; 1.XII.; 2.XII.; 3.XII.; 5.XII.; 6.XII.; 7.XII.; 8.XII.; 9.XII.; 10.XII.; 11.XII.; 12.XII.; 14.XII.; 15.XII.; 16.XII.; 17.XII.(v Kroměříži svěcení alumnů; 18.XII.; 19.XII. (18.XII a 19.XII na Kroměříži setkání s podkomořím m. M.); 21.XII.; 22.XII.; **Olomouc:** 24.XII.; 26.XII.; 27.XII. - drahně hostí mítí budeme); 28.XII.; **Kroměříž:** 30.XII.; 31.XII.

pro rok 1582 (kop. 92, 85, 86, 88, ACO 109a), 365 dnů

Tři základní funkce sídla

- ekonomicko-správní (praktická, tedy obytná, ale i výkon správy dominia a moci)
- společensko-kulturní (sbírky, reprezentace)
- politicko-náboženská (politická jednání i „neformální“ setkávání; liturgický provoz a kultovní život - zámecká kaple)

Moravský Krumlov, stáje, 1593

Ivan Muchka, Dispozice renesančního a barokního zámku, *PP* 1976, s. 137- 142

Problematika *vnitřní organizace* či *prostorové skladby* nebo obecně *dispozice zámecké architektury*. Třeba se držet *metodiky analýzy vnitřní dispozice architektury*:

- podoba zámku je výsledkem řady přestaveb, ale vývoj zámku není náhodný, má své funkčně-dispoziční zákonitosti
- důležitá postava stavebníka, jeho společenského postavení a kulturní a politicko-mocenské aspirace, které mohly svou legitimitu nacházet v podobě architektury (otázka ikonografie a ikonologie architektury).
- poloha, situace a orientování stavby (klimatické podmínky - prostory letní a zimní)
- struktura zámku - umístění místností (adice či apartemanty), funkce, ale i rytmus řazení pokojů, prostorové hodnoty těchto místností
- řešení komunikací v zámeckých architekturách (chodby, arkády, balkónové spojky, schodiště) - komunikační provoz budovy.

Zámky nejsou muzea architektury, ale komplexní objekty budované pro specifické funkce.

Autenticita

- J. Štulc, Hrady a zámky mezi konzervací a rekonstrukcí. (ke specifickým nárokům na péči o památky zpřístupněné veřejnosti) ZPP 60, 2000, s. 21–25.
- J. Varhaník, Ad Hrady a zámky mezi konzervací a rekonstrukcí. ZPP 60, 2000, s. 214–216.

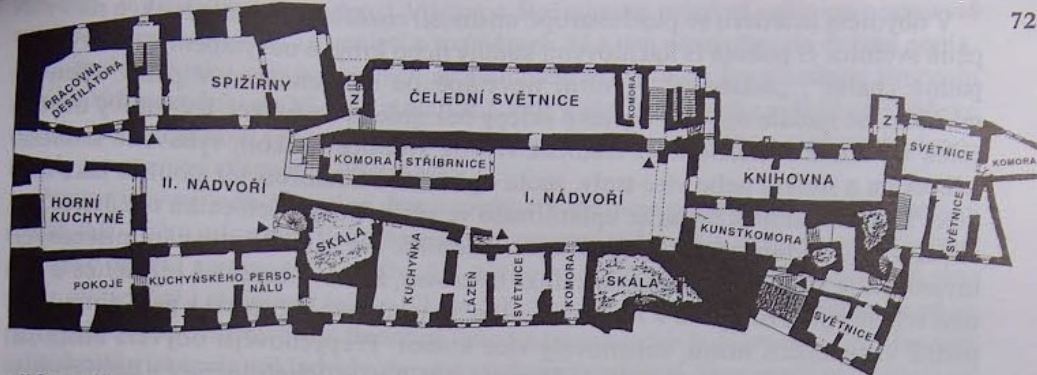
Josef Petráň (ed.), *Dějiny hmotné kultury II/1*. Praha 1995

- Upozorňuje na fenomén zámku jako projevu vysoké kultury předbělohorské nobility.
- Rezidence uspokojovala několik potřeb, tj. byla nositelkou několika funkcí: reprezentace, bydlení, stravování, hygiena, uchovávání oděvů aj., doprava, ostraha, ubytování služebného personálu a hostů.
- Vnitřní dispozice - rozbor funkčních jednotek (bydlení domácích, hostů, služebných, místnosti přijímací, stravovací, provozně-technické, zbrojnice, knihovny, kunstkomory, komunikace, hygienické zařízení, kanceláře ad.
- Analýza konkrétní zámecké architektury by neměla být omezena jen na uměleckohistorický popis či formálně-stylovou interpretaci, ale na paměti musí být zejména funkčně dispoziční zákonitosti zámecké architektury. Poznání provozu a funkce jednotlivých částí objektu pomůže pochopit logiku a využívání (vzít do úvahy i přestavěné či destruované komunikační jednotky)

Václav Březan k přestavbě Českého Krumlova za Viléma z Rožmberka:
V dolejší palce naskrze zgruntu krásné stavení a pořádné dvoje klenutí, jedno na druhém, kdež zespod maštale a z druhé strany světnice, kuchyně a spižírna jest, a nahoře k úřadům hradským příhodní pokojové vyzdviženy.

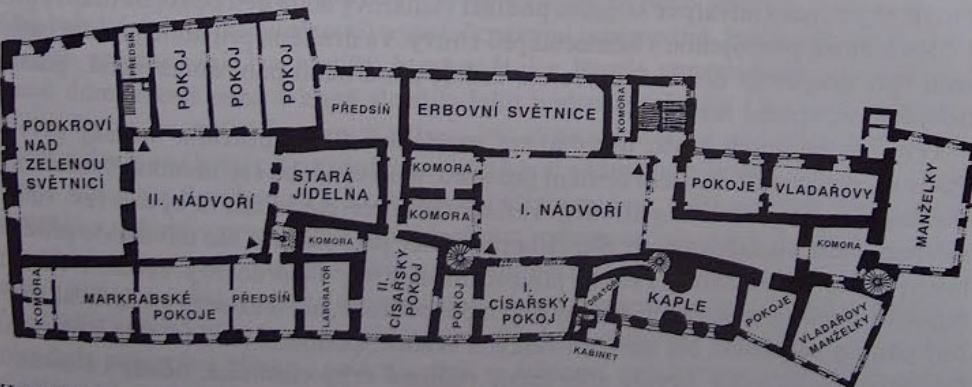
PŘÍZEMÍ

◀ vchody do zámku

I. POSCHODÍ

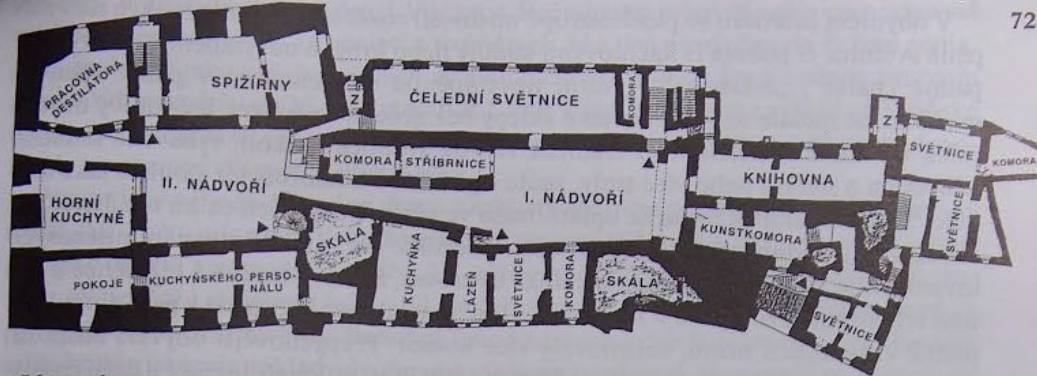
◀ vchody do zámku v úrovni přízemí

II. POSCHODÍ

◀ vchody do zámku v úrovni přízemí

- přízemí sloužilo převážně služebnému a provozně technickému zázemí: spížírny, kuchyně, palírna, lázeň, komory, ale i knihovna a kunstkomora

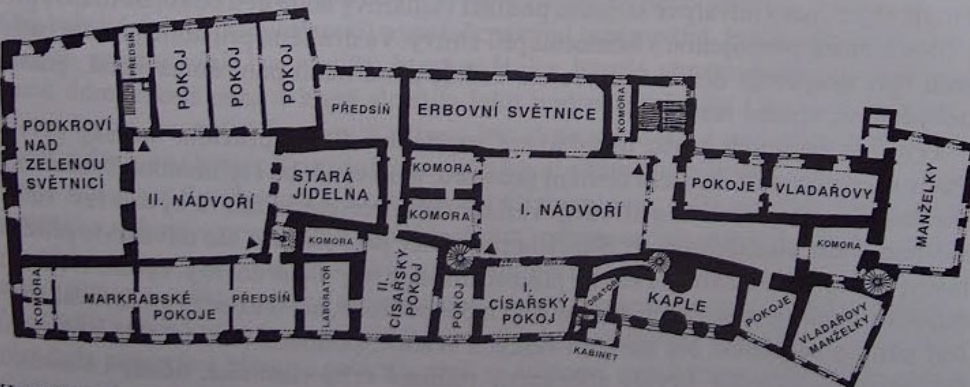
PŘÍZEMÍ

◀ vchody do zámku

I. POSCHODÍ

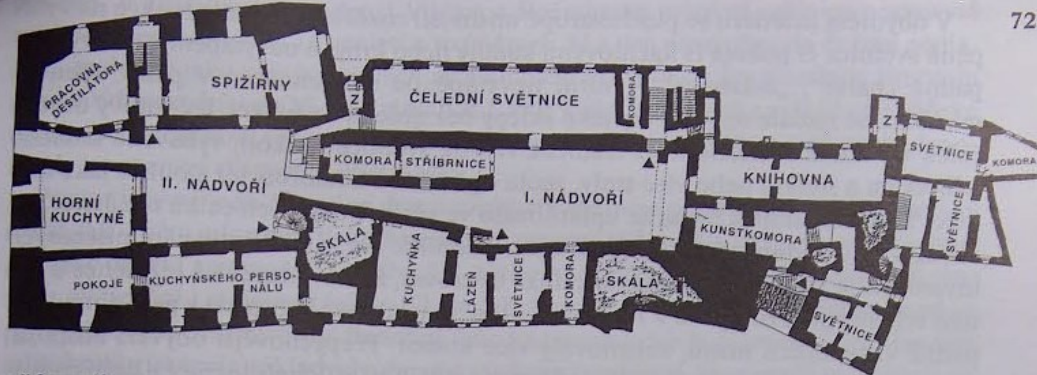
◀ vchody do zámku v úrovni přízemí

II. POSCHODÍ

◀ vchody do zámku v úrovni přízemí

- V patře byly umístěny reprezentativní prostory doplněné menšími obslužnými prostory (komory):
- vladařovy pokoje, fraucimor, erbovní světnice, palác, královský pokoj, erbovní světnice (reprezentativní místnost, dnes už neexistuje - přepatrována, zámecká kaple - napojena na pokoje pána a paní zámku)

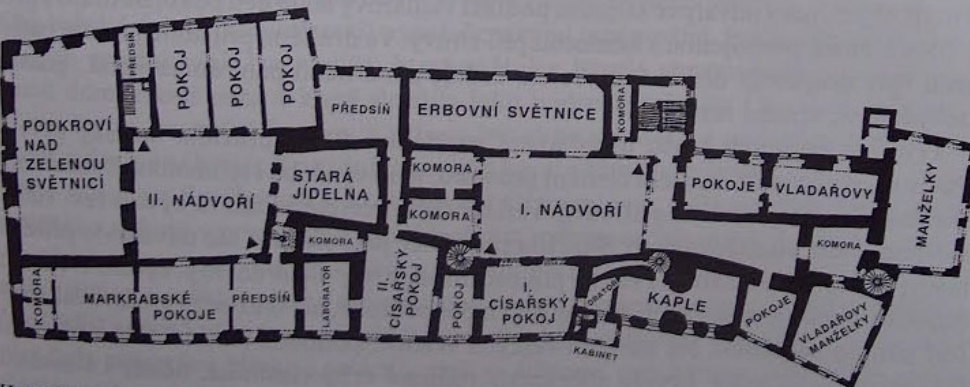
PŘÍZEMÍ

◀ vchody do zámku

I. POSCHODÍ

◀ vchody do zámku v úrovni přízemí

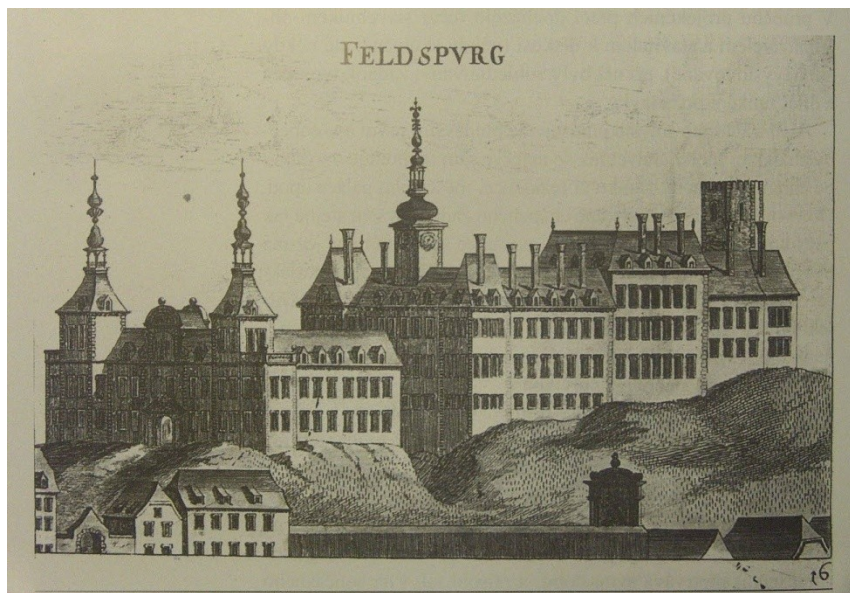
II. POSCHODÍ

◀ vchody do zámku v úrovni přízemí

- Třetí patro - pokračují reprezentativní prostory - pokoje pro domácí a hosty, jídelna, tzv. Císařský pokoj

- Jiří Kroupa, Palazzo in fortezza und palazzo in villa in Mähren. Zur kulturgeschichtlichen Bedeutung der Bauaufgabe um 1600, in: Lubomír Konečný (ed.), *Rudolf II, Prague and the World*, Prague 1998, s. 64–69.
- Idem, „Palác ve tvrzi“. Umělecká úloha a zámecká architektura v raném novověku, in: *Opuscula historiae artium* F 45, 2001, s. 13–37.
- Idem, Palazzo in villa, memoria a bellaria. Poznámky k sémantice architektonické úlohy v baroku, in: Ide, (ed.), *Ars naturam adiuvans. Sborník k poctě prof. PhDr. Miloše Stehlíka*, Brno 2003, s. 117–132.
- Idem, Funkce, forma a mentality v raně novověké profánní architektuře, *Památkové péče na Moravě* 8, 2004, s. 7–22.
- Idem, Lednický zámek doby barokní a klasicistní, in: Emil Kordiovský a kol., *Městečko Lednice*, Lednice 2004, s. 355–385.
- Radmila Pavlíčková, *Sídla olomouckých biskupů. Mecenáš a stavebník Karel z Liechtensteinu-Castelkorna 1664–1695*. Olomouc 2001.

27 Antonio Beduzzi, Valtice, vstupní portál do zámku, foto: Jiří Kroupa (1999).

Stat. Leop. 2° LAD. WELLENO
 de Znoymo, Lantzenburg, Bohemia,
 Silesia, et Ratisla Diocesis, quae
 Ratis. Diocesis dicitur.

[Detailed Latin text describing the region's history and geography]

I. A. Comarini

MORAVIA
 NOVA ET POST OMNES
 PRIORES ACCURATIS
 SEMA DELINEATA.
 auctore I. A. Comarini

[Small Latin text at the bottom center of the map, possibly a dedication or note]

Notarum explicatio

Ubi sunt castra	☞
Ubi sunt castra	☞
Ubi sunt castra	☞
Ubi sunt castra	☞
Ubi sunt castra	☞
Ubi sunt castra	☞
Ubi sunt castra	☞
Ubi sunt castra	☞
Ubi sunt castra	☞
Ubi sunt castra	☞
Ubi sunt castra	☞
Ubi sunt castra	☞
Ubi sunt castra	☞
Ubi sunt castra	☞
Ubi sunt castra	☞
Ubi sunt castra	☞

per C. Wilhelm Pfeiffer et alios
 in Reg. Univ. Pragae delincentur

Příkladová studie

